

Tanıl Bora: Rosa

Posted on 18/01/2019

Dün, Rosa Luxemburg'un öldürülmesinin 100. yılıydı. Yoldaşı Karl Liebknecht'le birlikte, Berlin'deki sosyalist devrimci kalkışmayı bastırmak üzere örgütlenen milliyetçi paramiliterler tarafından öldürülmüşlerdi. Sosyal demokrat hükümetin, en hafif tabiriyle, bilgisi dahilinde.

Rosa Luxemburg, hiç şüphesiz sosyalizmin dünya çapında en gözde kurban, şehit figürlerinden biri. Reel sosyalist sistemin çöküşünden sonra, 1990'lardan itibaren, bir nostaljinin ve devrimci-romantik poplaştırmanın kurbanı da olduğu kesin. Şehit ikonu olması, sağdan da soldan da sorgulanıyor.

Sağdan: Kurban olmanın yüklediği masumiyeti 'hak etmediğini' söylüyorlar. Basbayağı proletarya diktatörlüğünü savunduğunu hatırlatıyorlar. Ünlü sözü: "Özgürlük, hep, farklı düşünenin özgürlüğüdür" hikmetini, Ekim Devrimi tartışmaları bağlamında, aslında sadece komünistler arası çoğulculuğu gözeterek dile getirdiğine işaret ediyorlar.

Soldan: Kurban olmanın yüklediği masumiyete sığmayacağını söylüyorlar. Kapitalist-empyralist sistemi yıkmaya azmetmiş bir sosyalist devrimci olduğunun unutulmasını hatırlatıyorlar.

Ne kadar çok 'aykırılığı' üzerinde topluyor... Bir mülteci; Polonyalı-Alman ama bütün milliyetçiliklere uzak; dinî itikadı olmayan bir Yahudi; feminizme ilgi duymamış ama erkek-egemen bir ortamda kendini 'kadın haliyle' kabul ettirmenin mücadelesini vermiş; unutmayın, ayrıca bir engelli, aksak ayak... Biyografisini yazanlardan Peter Nettle, "ebedî yabancı" demiş ya onun için. (Bilvesile, en iyi biyografisi, Annelies Laschitzka'nınkidir: Rosa

Luxemburg - Her şeye rağmen, tutkuyla yaşamak. Çev. Levent Bakaç, Yordam 2010.)

Kurban mitine su vermek için değil bu hatırlatma. Rosa Luxemburg'un içselleşmiş eleştirel mesafesinin 'maddî' kaynaklarını hatırlatmak için. Siyasetin bürokratikleşmesine karşı, siyasî aygıtların kendi başına amaçlaşmasına karşı, hep müteyakkız... Hannah Arendt, -anti-komünist olmayı 'bırakmadan'-, onun bu yanına adeta aşkla sarılmıştır: Rosa Luxemburg'un devrimi yukarıdan "yapılmak" yerine, aşağıdan "kopacak" bir eylem olarak, ucu açık bir süreç olarak görmesine; devrimin bu niteliğinden uzaklaştırılarak "deforme edilmesine" karşı hep tetik duran endişesine...[1]

Evet, iktidar etmeden ve resmî-devletlû komünizmin belâlarıyla 'sınanmadan' katledilmiş olmasının, onun başına bir masumiyet hâlesi kondurduğu doğru. Ama sadece o kadar değil. Rosa'nın fikrinde ve eyleminde, solmayacak bir cevher ışıldıyor.

Sosyalizmin tarihinde doğrudan Rosa Luxemburg'dan ilham alan belli başlı siyasî-fikrî akım olarak, Fransa'da 1949-1967 arası faaliyet göstermiş "Sosyalizm ya da Barbarlık"ı biliyoruz (meşhurları: Claude Lefort ve Cornelius Castoriadis). Stalinizme dönük Troçkist eleştirinin eleştirisini yaparken, Rosa'ya başvurmuşlar. Rosa, işte bunu temsil eder: Eleştirinin eleştirisinin eleştirisi... Daima.

Neydi grubun adı: Sosyalizm ya da Barbarlık. Rosa Luxemburg bu sözü, 1. Dünya Savaşı arifesinde, Engels'ten nakille güncelleştirmişti. Marx'ın yeniden üretim kavramını eleştirerek geliştiren kitabında,[2] kapitalist üretim ilişkilerinin dünyanın ve hayatın her köşesine nüfuz etmesi olarak tahlil ettiği emperyalizmin, insanlığı geri götüren, barbarlaştırıcı potansiyeline dikkat çekmek içindi bu hatırlatma. Bu söz, o barbarlıktan ötürü, güncelliğini koruyor.

2006'da Berlin'de Rosa Luxemburg Meydanı'nda Hans Haacke'nin tasarımıyla yapılan Rosa anıması, etkileyicidir. Rosa Luxemburg'un yazı ve konuşmalarından alıntılar, -en 'sivrilerini'

de eksik bırakmadan-, beton üzerine bronz harflerle kakılmış, kaldırımlara yayılmıştır. Rosa'ya çok uygun, değil mi? 2008'de yenileme çalışmaları nedeniyle sökülen asfalt tekrar döşenirken, işçiler yer yer parçaları dağıtıp karıştırmışlar biraz alıntılarını[3] - bu da Rosa'nın başına gelmeye uygun, değil mi?

Rosa, deyip duruyoruz. Ona gayet tabii bir mahremiyetle böyle ön adıyla hitap edilir. Dünyanın her yerinde.

Rosa'nın anne gibi, kardeş gibi, sevgili gibi, azize gibi görülüşünü, evet, gerçekten sosyalizmin ideali gibi, onun saflık ve masumiyet timsali gibi hayal edilmesini, Andrey Platonov, Çevengur'da[4] nasıl da canlı, nasıl da içten anlatır.

Romanda kahramanlarımızdan, ateşli komünist ve cahil-saf köylü Kopyonkin, Rosa'yı idol edinmiştir. Onun hakkında hiçbir şey bilmez aslında. Yazılarını, fikirlerini bilmez. Komünizmin şehidi oluşundan etkilenmiştir. Köy sovyetinde solgun bir resmini görmüş, hüznü bakışından ve kadın oluşundan -hem de ufak tefek bir kadın- etkilenmiştir.

"Kadınların özel bir şekilde ve uzaktan sevilebileceklerinin bilinmediği" bir âlemde (s. 19), kendine Rosa'dan bir hülya kurmuştur. Gördüğü gündüz düşü, Rosa'dır: "Sokaktan Rosa geliyordu: ufak, canlı, gerçek, kara gözleri köy sovyetinde asılı resmi gibi üzgün." (s. 166) Kendi sevdiği kadına baktıkça Rosa'yı düşünür, düşündükçe "Rosa'yı daha çok sever", daha fazla aşka gelir: "ikisinin de saçları siyahtı, vücutları acınası" (s. 101).

Atını, Rosa'nın mezarının olduğunu düşündüğü istikamete sürer Kopyonkin: "Hayatının tüm iş ve yollarının kaçınılmaz olarak Rosa Luxemburg'un mezarına çıkacağını ümit ediyor, buna inanıyordu. Bu ümit yüreğini ısıtıyor, her gün devrim için kahramanlıklar yapma gereksinimini doğuruyordu içinde." (s. 109) "Devrimin Rosa Luxemburg'un bedeninin son kalıntısı olduğunu düşünüyor ve küçük şeylerden bile korumaya çalışıyordu[r] onu." (s. 118) Rosa'yı, yani Rosa imgesini eylem kılavuzu bellemiştir; kendi kendine "Rosa Luxemburg olsa

Çevengur'da ne yapardı?" (s. 206) diye sorarak çekidüzen verir yapıp ettiklerine. "... günbegün Rosa Luxemburg'un hayat hikâyesini yazıyordu[r] hayat gücünü zorlayıp" (s. 370).

Rosa, sevgili gibi hayalini kurduğu kadındır da aynı zamanda - ama cinsel anlamda kadın olması, "sıkıntı" olabilir. Bir seferinde Kopyonkin bir yoldaşına, "yoldaş [Karl] Liebknecht Rosa için, kadın erkek için neyse o muydu, yoksa bana mı öyle geliyor?" diye sorar. Aldığı cevap, onu rahatlatır: "Bilinçli insanlardı onlar! Vakitleri yoktu: Düşünen adam sevmez. Ne sandın, senle ben gibi miydiler, hadi canım sen de!" Rosa Luxemburg daha bir azizleştirdi Kopyonkin'in gözünde, yüreği tükenmez bir tutkuyla sosyalizme aktı." (s. 195) Rosa, anne gibi, ancak ölümle kavuşulacak bir aşktır: "Annesini ve Rosa'yı aynı şekilde seviyordu[r], çünkü onun için aynı iki varlık idiler, tıpkı geçmiş ile geleceğin kendi biricik hayatının içinde barınabilmesi gibi." (s. 165)

Platonov, Stalinizmin gadrine uğrayan, eseri ancak 1970'lerde ucundan kıyısından ortaya çıkan, kadri ancak 1990'larda bilinen bir komünist yazardı. Belki, Çevengur romanındaki Rosa imgesi, kendisinin de Sovyet rejimiyle ilgili ümit kırıklıklarından kurtarmaya çabaladığı temiz ideallerini temsil ediyordu. Her ne ise, romanın kahramanının nazarında Rosa, tam ne olduğunu bilmeden, sezgisi ve arzusuyla özlediği sosyalizmin-komünizmin bütün güzelliklerini, yüceliklerini temsil ediyordu. Rosa, komünizmin-sosyalizmin ütopyasıdır.

Mağduriyet ve dört koldan aykırılık ve yatışmaz eleştirelliğin, bir acılaşmaya da yol açmaması, Rosa'yı gerçekten olağanüstü kılıyor. Yaşama aşkıyla ilgisi olsa gerek. Onun o büyük cesareti, esasen bir yaşama cesareti olmuş.

Fikren ve ruhen onu akraba çıkarabileceğimiz Gramsci'nin[5] meşhur "iradenin iyimserliği" şîarı var ya... Rosa, metanet ve sebatkârlığıyla, tam onun timsali. 28 Aralık 1916'da hapisneden bir kadın arkadaşına mektubunda yazdıkları, son söz olsun:

“İnsan olmak, işin esası. Bu da demektir ki: Sağlam ve açık ve şen olmak, evet, her şeye ve her şeye rağmen neşeli olmak. Çünkü ağlamak zayıfların işidir. İnsan olmak demek, tüm hayatını ‘kaderin büyük tartısına’ sevinçle atıvermek demektir, icap ediyorsa eğer; ama aynı zamanda da, her aydınlık sabaha ve her güzel buluta sevinmek demek.”[6]

[1] Hannah Arendt: “Rosa Luxemburg”, Menschen in Finsteren Zeiten içinde, Pieper, Münih ve Zürich, 1989, s. 71-2.

[2] Marx’ın genişleyen yeniden üretim şemasının tekil sermaye mantığına dayandığını, oysa “bütünsel sermaye” mantığının, kapitalist pazarın dışarısına da sirayet ederken, farklı işlediğini anlatır. Rosa Luxemburg: Die Akkumulation des Kapitals. Archiv Sozialistischer Literatur, Frankfurt 1970. s. 270-272.

[3] <https://www.linksnet.de/artikel/24816>

[4] 1926-1929’da yazıldı, 1972 Fransa’da eksik gedik yayımlandı. tam metni ancak 1988’de yayımlanabildi. Türkçesi: Metis Yayınları, 2010. Çeviri (müthiş çeviri!): Günay Çetao Kızılırmak. Aşağıda, parantez içinde sayfa numaraları bu çeviriden.

[5] Mesela: Sevgi Doğan: “Marx’ın mirası: Rosa Luxemburg ve Antonio Gramsci”, Birikim sayı 349-350 (Mayıs-Haziran 2018), s. 108-118.

[6] Akt. Volker Cysa: “Die Lebenskünsterin’ Rosa Luxemburg”, Utopia kreativ, 129/130 (Temmuz/Ağustos 2001), s 614-623.

